

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLAVISTIKO
JUŽNOSLOVANSKI ŠTUDIJI

MARTINA PINTERIČ

**Seksizam u udžbenicima bosanskoga, hrvatskoga i
srpskoga jezika kao stranog**

**Seksizem v učbenikih bosanskega, hrvaškega in srbskega
jezika kot tujega jezika**

Diplomsko delo

Mentorica:
red. prof. dr. Vesna Požgaj Hadži

Univerzitetni študijski program
prve stopnje: Južnoslovanski
študiji

Ljubljana, april 2013

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici red. prof. dr. Vesni Požgaj Hadži na njezinim stručnim savjetima i pomoći u izradi ovog diplomskog rada, a posebice za posuđivanju glavne literature koja je bila temeljni dio za moje istraživanje.

Posebna zahvala ide mojoj majci i ostalim članovima obitelji koji su mi pružali podršku i financijsku pomoć tijekom studija.

Sažetak

Seksizam u udžbenicima bosanskoga, hrvatskoga i srpskoga jezika kao stranog

Cilj rada je istražiti koliko i na koji način je prisutan seksizam u udžbenicima za učenje bosanskoga, hrvatskoga i srpskoga jezika kao stranog (*Bosanski jezik kao strani jezik Razgovarajte s nama!, Naučimo srpski 2*). Komparativnom analizom istražuje se seksizam u slikama, tekstovima te vježbama. Rezultati su pokazali kako je seksizam u udžbenicima još uvijek prisutan te je najveći broj seksističkih primjera pronađen u udžbeniku za učenje hrvatskog jezika kao stranog, a najmanji broj u udžbeniku za učenje bosanskog jezika. Seksizam je najviše prisutan u slikama, a najčešći razlozi za postojanje seksizma su stereotipno prikazane uloge žene, psihosocijalne osobine koje se pripisuju ženama i muškarcima te žena koja je prikazana kao seksualni objekt.

Ključne riječi: seksizam, udžbenik, stereotip, žena

Izveček

Seksizem v učbenikih bosanskega, hrvaškega in srbskega jezika kot tujega jezika

Cilj diplomskega dela je raziskati, na kakšen način in v kakšni meri je seksizem prisoten v učbenikih za učenje bosanskega, hrvaškega in srbskega jezika kot tujega jezika (*Bosanski jezik kao strani jezik ,Razgovarajte s nama!, Naučimo srpski 2*). S primerjalno analizo se je analizirala pojava seksizma na slikah, v tekstih in nalogah. Rezultati so pokazali, da je seksizem v učbenikih še vedno prisoten in da je največje število primerov, ki prikazujejo seksizem, v učbenikih za učenje hrvaškega jezika kot tujega, najmanjše število pa v učbeniku za učenje bosanskega jezika. Seksizem je največkrat prisoten na slikah. Do pojava seksizma po večini prihaja zaradi stereotipno prikazanih ženskih vlog, zaradi psihosocialnih lastnosti, ki se pripisujejo ženskam in moškim in zaradi tega, ker je ženska prikazana kot spolni objekt.

Ključne besede: seksizem, učbenik, stereotip, ženska

Sexism in textbooks for learning Bosnian, Croatian and Serbian as a foreign language

This thesis represents the occurrence of sexism in textbooks for learning the Bosnian, Croatian, and Serbian language as a foreign language (*Bosanski jezik kao strani jezik, Razgovarajte s nama!, Naučimo srpski 2*). The goal of the thesis is to research in what way and to what extent is sexism present in these textbooks. The research is divided into three parts; exploration of sexism in pictures, texts and exercises. The results have shown that sexism is still present in these textbooks and that the majority of sexist examples can be found in the textbook for the Croatian language. Sexism is present the most in pictures. In most cases, sexism occurs because female roles are represented stereotypically, because of psycho-social attributes which are ascribed to women and men and because women are shown as a sex object.

The method used in this research is comparative analysis.

Key words: sexism, textbook, stereotype, woman

1. UVOD	1
2. SEKSIZAM.....	2
2.1. MUŠKO- ŽENSKO RAZLIKE	2
2.2. JEZIČNI SEKSIZAM.....	3
2.3. SEKSIZAM U UDŽBENICIMA.....	5
3. ISTRAŽIVANJE	6
3.1. CILJEVI ISTRAŽIVANJA I HIPOTEZE	6
3.2. KORPUS ISTRAŽIVANJA	6
3.2.1. <i>Razgovarajte s nama!</i> – udžbenik hrvatskoga jezika kao stranog	7
3.2.2. <i>Naučimo srpski 2</i> – udžbenik srpskog jezika kao stranog	7
3.2.3. <i>Bosanski jezik kao strani jezik</i> – udžbenik bosanskog jezika kao stranog	7
3.3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	8
3.3.1. Slike u udžbenicima	8
3.3.1.1. Stereotipna uloga žene.....	8
3.3.1.2. „Ženska“ i „muška zanimanja“	13
3.3.2. Tekstovi u udžbenicima.....	16
3.3.3. Jezične vježbe	21
4. ZAKLJUČAK.....	25
5. POVZETEK.....	27
6. LITERATURA	28
7. POPIS TABLICA.....	30
8. IZJAVA O AUTORSTVU RADA	31

„Žene su oduvijek čuvari mudrosti i čovjekoljublja, što ih čini prirodnim, iako skrivenim vladarima. Došlo je vrijeme da vladaju otvoreno, ali zajedno s muškarcima, a ne protiv njih.“

(Charlotte Wolff)

1. UVOD

Izbor teme ovog rada nije bio samo objektivnan nego i subjektivnan jer me, kao studenticu, a pogotovo kao ženu, zanima prisutnost seksizma u udžbenicima bosanskoga, hrvatskoga i srpskoga jezika kao stranog. Naime, ti udžbenici nemaju samo didaktičku ulogu; pomoću njih stranci učeći nematerinji jezik dobivaju i sliku o zemlji čiji jezik uče. Zapravo je učenje jezika istovremeno učenje kulture. To je bila motivacija za istraživanje predstavljeno u ovome radu.

Cilj je rada istraživati seksizam u tim udžbenicima. Moja je hipoteza da su žene u tim udžbenicima još uvijek prikazane stereotipno i da se to uočava na slikovnom materijalu, tekstovima i vježbama. Nadalje, smatram da je seksizam prisutan u svim udžbenicima, ali da je najprisutniji u udžbeniku bosanskog jezika, prije svega zbog sociokulturnih razloga (npr. vjera) u BiH i jer je to prvi takav udžbenik na tom području.

U teorijskom dijelu najprije ću reći nešto općenito o seksizmu, zatim ću se posvetiti razlikama između žena i muškaraca koje su bitne za ovaj rad, zatim slijedi poglavlje o jezičnom seksizmu te o seksizmu u udžbenicima koji je na neki način uvod u istraživanje.

Kada govorimo o seksizmu i jeziku, postavlja se pitanje kako su oni povezani, odnosno može li jezik biti seksistički ili su ljudi oni koji ga čine seksističkim:

„May it be possible to describe a particular language as “sexist“, or should we reserve such a description for those who use that language? If the answer to either question is affirmative, what could and should be done?“

„Je li moguće opisati neki jezik kao „seksistički“ ili bismo trebali pripisati taj opis onima koji koriste takav jezik? Ako je odgovor na jedno ili drugo pitanje potvrđan, trebali bismo se zapitati što se može i što se treba učiniti?“ (Wardhaugh, 1992:312)

Pitanje koje postavlja Wardhaugh, tj. što bismo trebali napraviti na području seksizma u jeziku pa i u udžbenicima, otvara brojna istraživanja na ovu temu čiji odgovori jednako tako otvaraju mogućnost novih istraživanja.

2. SEKSIZAM

Kako bismo uopće mogli govoriti o jezičnom seksizmu, trebali bismo prvo reći nešto općenito o seksizmu. Seksizam je vrsta diskriminacije koja upućuje da je netko bolji, odnosno lošiji od drugoga na temelju roda kojem pripada. Najčešće govorimo o seksizmu prema ženama. Prema tome, seksizam najčešće ide pod ruku s patrijarhatom, što znači da je onaj koji „vlada“ u obitelji otac, odnosno muškarac, te ako govorimo o društvu, možemo odmah uočiti da je majka, odnosno žena, ona koja je u podređenoj situaciji. U takvom društvu održavaju se stereotipi, kao npr. stereotip o pravilnom ponašanju žena. Zbog takvog mišljenja dolazi do neravnopravnosti žena spram muškaraca, što se može vidjeti u primjeru zapošljavanja i plaće jer su muškarci još uvijek za isti posao više plaćeni. Nadalje, nasilje prema ženama, unatoč osvješćivanju javnosti, nije se dovoljno smanjilo. U medijima i svakodnevnom životu možemo vidjeti da je seksizam još uvijek prisutan te se na žene gleda kao na seksualni objekt. Da bismo bolje shvatili seksizam i njegovo odražavanje u jeziku, najprije moramo upoznati muško-ženske razlike koje su bitne za razumijevanje jezičnog seksizma.

2.1. MUŠKO-ŽENSKE RAZLIKE

Muškarci i žene ne razlikuju se samo biološki, već i po načinu govora, karakternim i psihosocijalnim osobinama. Različitost i nerazumijevanje drugog spola vječite su teme koje svi pokušavaju savladati, stoga ne čudi što su knjige poput *Muškarci su s Marsa, žene su s Venere*¹ vrlo često čitane.

Kod svih nabrojanih razlika, treba uzeti u obzir socijalne faktore koji najviše utječu na te razlike. Kao primjer socijalnih faktora, žene žive dulje od muškaraca jer imaju drugačije društvene uloge nego muškarci. (Wardhaugh, 1992) Tu možemo odmah naletjeti na stereotip koji je danas još uvijek prisutan, a to je da su žene više fokusirane na obitelj, a muškarci su oni koji se posvećuju poslu i karijeri. Kada je takvo mišljenje prisutno u obitelji, djeca će razmišljati stereotipno i takvo mišljenje prenositi u društvo. Onda kada se dogodi promjena u društvu, dogodit će se i u jeziku. (Wardhaugh, 1992) Drugim riječima, kada seksizam neće biti prisutan u društvu, također neće biti vidljiv u jeziku.

---

¹ Riječ je o knjizi: Gray, John. *Muškarci su s Marsa, žene su s Venere*., Zagreb: Algoritam, 1996.

O određenim osobinama koje se najčešće pripisuju ženama i muškarcima govori Branislava Baranović (2000), koja kaže da se ženama najčešće pripisuje pasivnost (nedostatak inicijative), briga za druge, neodlučnost, nesigurnost, nesamostalnost, ovisnost o drugima, emocionalnost itd., dok se suprotno, muškarcima pripisuje inicijativnost, aktivnost, usmjerenost na profesionalnu karijeru, hrabrost, snaga, samostalnost, samopouzdanje te racionalnost (Baranović, 2000). Ove psihosocijalne osobine prikazuju da je još uvijek prisutno mišljenje kako je žena ona koja je nesamostalna, a muškarac onaj koji će je spasiti.

Te osobine važne su za istraživanje koje slijedi jer sam u istraživanju pronašla mnogo takvih primjera koji sadrže seksističku notu. Baranović kaže kako u literaturi još uvijek možemo pronaći neke osobine tipične za žene (npr. osjećajna, brižna, požrtvovna, nježna itd.), a neke tipične za muškarce (npr. hrabrost, snaga, inicijativnost, ambicioznost, itd.). Autorica ih dijeli u dvije grupe. Prvoj grupi pripadaju pozitivne psihosocijalne osobine žena, a uvrštene su ove osobine: osjećajna, pažljiva, nježna, znatiželjna, pametna, vesela, draga, mila, iskrena, pobožna, itd., a kod muškaraca to su: pametan, ponosan, osjećajan, veseo, vedar, znatiželjan, liderske osobine, plemenit, hrabar, itd. (Baranović, 2000). Druga su grupa negativne psihosocijalne osobine koje su kod žena: plašljiva, sebična, bezosjećajna, tašta, lakomislena, nesamostalna, svadljiva, priglupa, zbunjena, tužna, neuredna, itd., a kod muškaraca su negativne osobine: plašljiv, ljut, svadljiv, nasilan, zao, bezosjećajan, mrzovoljan, itd. (Baranović, 2000)

2.2. JEZIČNI SEKSIZAM

Kao što je seksizam prisutan u svakodnevnom životu, tako je prisutan i u jeziku. Jer „*Nije život onaj koji prati jezik, nego je jezik onaj koji prati život. Nikako ne život poslije jezika, nego jezik poslije života!*“ (Silić, 2006:38) U jeziku postoje kritična područja vezana uz seksizam kao npr. kada govorimo o uporabi generičkih zamjenica ili imenice koja je postavljena u muški rod iako se ne zna spol osobe. (Bratanić, 2005) Tako je npr. u hrvatskom jeziku to zamjenica *on* i imenica *čovjek*, a u engleskom jeziku također postoji isti problem sa *man* i *mankind*, odnosno zamjenicom *he* kada je korištena u tom kontekstu.

„*Man and mankind are used as terms to describe the human race, just as he is used as the unmarked (i.e. general) third-person singular pronoun.*“

„*Čovjek i čovječanstvo su termini koji se koriste za opisivanje ljudske rase, baš kao što je zamjenica on korištena neobilježeno (tj. općenito), u trećoj osobi jednine.*“ (Wardhaugh, 1992:312)

U tom primjeru zamjenice *he* odnosno *on*, feministkinje i lingvisti vide problem jer je zamjenica postavljena u muškom rodu, a trebala bi biti neutralna, pogotovo kada se koristi za opisivanje ljudske rase. Maja Bratanić (2005) smatra da se diskriminacija najviše vidi na leksičkoj razini, gdje se najčešće muškarac postavlja kao norma, kao npr. neženja .

Drugo područje, kada govorimo o seksizmu u jeziku, jesu zanimanja, odnosno profesije, koje su u većini primjera dane u imenici muškog roda, najčešće zbog nepostojanja imenice ženskog roda. Kao rješenje tog problema, Svenka Savić nudi više opcija, ali za osnovnu preporuku kaže: „*Koristiti se (u pisanoj i usmenoj formi) nazivima za zanimanja i titule žena dosledno u ženskom rodu, svuda gde je to moguće.*“²

Treći problem predstavlja redoslijed riječi u mocijskim parovima. Ivana Lovrić-Jović govori o prednosti muškog spola u suprotnim mocijskim parovima, kao na primjerima *muškarac/žena*, *braćo i sestre* te upozorava na primjer koji odstupa jer se u njemu radi o kavalirstvu, koje nam potvrđuje da je redoslijed važan, a to je gospođe i gospoda.³

Četvrto su područje pejorativi koji nemaju leksema ni za ženske ni za muške osobe, kao što je npr. imenica *varalica* u hrvatskome jeziku koja je ženskog roda, a upotrebljava se za oba roda. Budući da ne postoji prikladna imenica za muški rod, negativan prizvuk ostaje na ženskoj imenici.

Kao što vidimo, seksizam je u jeziku prisutan, ali to ne znači da je jezik taj koji je kriv za nastalu situaciju. Kriv je čovjek jer, kao što misao najprije nastane u glavi, a onda dođe u svijest kroz govor, tako seksizam ne nastaje preko noći, nego je prvo u glavi, a onda se manifestira u riječima. (Bratanić, 2005)

---

² Savić, Svenka: *Rodna perspektiva jezika: predlog za standardizaciju*

<http://ebookbrowse.com/rodna-perspektiva-jezika-predlog-za-standardizaciju-doc-d33741330> pristupljeno 5.5.2013.

³ Lovrić- Jović, Ivana. *Seksizam u jeziku: zamke i varke*

http://postjugo.filg.uj.edu.pl/baza/texts_display.php?id=326 pristupljeno 4.5.2013.

2.3. SEKSIZAM U UDŽBENICIMA

Prisutnost seksizma može se vidjeti i u udžbenicima. Tu je postojanje seksizma vrlo opasno jer udžbenici, pogotovo oni koji su namijenjeni učenicima u osnovnim i srednjim školama, učenike ne samo obrazuju, već im predstavljaju i sliku svijeta, vrijednosni sustav žene i muškarca. Danas su česta istraživanja u kojima se proučava položaj žene, ali još uvijek nedostaju istraživanja o ženama u udžbenicima, pogotovo udžbenicima za učenje stranog jezika. U Hrvatskoj je bilo provedeno zanimljivo istraživanje u sklopu projekta Modernizacija i identitet hrvatskog društva održano na Sveučilištu u Zagrebu 2004. godine u kojem se istraživalo mišljenje ispitanika o ulogama i odnosima muškaraca i žene u hrvatskom društvu. (Galić, 2004) Rezultati su pokazali kako hrvatsko društvo: „u svojoj svijesti rigidnije njeguje osebujne tradicionalne i moderne seksizme, čime se uklapa u korpus brojnih znanstvenih radova koji su diljem svijeta objavljeni unazad nekoliko desetljeća, a koji su pokazali iste ili slične rezultate kada je u pitanju seksizam.“ (Galić, 2004:320)

Sljedeće istraživanje koje je bitno za ovu temu jest istraživanje udžbenika provedeno u Velikoj Britaniji gdje se došlo do zaključka kako je u udžbenicima prezentirano više muških nego ženskih osoba, bilo ih je pet puta više. Ali nije bitan samo taj broj, već i podatak da je muški spol prezentiran u 33 zanimanja, a ženski spol u osam zanimanja i to najčešće u ulogama majke, bake, princeze, kućanice, učiteljice, kraljice. (Drglin, 1993)

Branislava Baranović (2000) upozorava da su istraživanja i proučavanja žene u udžbenicima na samom početku. Njezino istraživanje predstavljeno je u knjizi „*Slika*“ žene u udžbenicima književnosti. Ono je provedeno 1999. godine, a glavni je cilj bio odgovoriti na pitanje kako je prezentirana žena u udžbenicima književnosti za osnovnu školu i gimnaziju.

Analizirala je 12 udžbenika književnosti, ukupno 1354 tekstova i priloga. Prilozi (slike, zadaci, povijesni dokumenti, nacionalni simboli, interpretacija teksta) bili su uključeni jer je njima pokušavala pokazati kako utječu na učestalost pojavljivanja ženskih likova. Analiza je bila podijeljena prema ovim područjima: autorstvo, prisutnost žena u tekstovima i metodičkim priložima udžbenika, dob žena i muškaraca, aktivnost i pasivnost kao osobine žene i muškarca, bračno stanje, obiteljske uloge žena i muškaraca, psihosocijalne osobine žena i muškaraca. Također je napravila i komparaciju koristeći udžbenike iz književnosti koji su u to vrijeme bili u upotrebi u Srbiji i u BiH te je pokazala kako su hrvatski udžbenici metodički bolje opremljeni. (Baranović, 2000) Rezultati istraživanja pokazuju kako i koliko su žene zastupljene u udžbenicima. Pokazalo se da su žene ne samo slabije zastupljene, nego i stereotipno prikazane, posebno kada je riječ o zanimanjima i obiteljskim ulogama.

Tako se ženske autorice i ženski likovi rjeđe pojavljuju od muškaraca, u udžbenicima su stereotipno prikazane i pružaju ustaljen obrazac profesionalnih uloga muškaraca. Nadalje, žene se najviše spominje u vezi s obiteljskim ulogama. (Baranović, 2000)

Autorica također upozorava da „udžbenici mladima prenose patrijarhalno obojeni model žene: ona je više prisutna kao majka, odgajateljica i starateljica, nego kao osoba koja ima svoje specifične interese te jednaku poziciju i ulogu u obitelji i društvu kao i muškarci.“ (Baranović, 2000:7)

Za razliku od proučavanih udžbenika za osnovnu i srednju školu, udžbenici za učenje stranih jezika na području Bosne i Hercegovine, Hrvatske te Srbije iz tog aspekta nisu bili proučavani. Mislim da ih je potrebno proučiti jer nije bitno samo kakav se pogled na svijet i vrijednosni sustav prikazuju djeci koja uče taj jezik kao materinji, nego je bitno kako ga doživljavaju i oni koji ga uče kao strani jezik. Oni, naime, ne uče samo jezik, nego uče o državi, ljudima i njihovoj kulturi. Toj temi posvećeno je ovo istraživanje.

ISTRAŽIVANJE

3.1. CILJEVI ISTRAŽIVANJA I HIPOTEZA

Cilj je rada pokazati da su žene u udžbenicima jezika kao stranog još uvijek stereotipno prikazane i da seksizam možemo pronaći ne samo u tekstovima i jezičnim vježbama, nego i u slikovnom materijalu. Komparativnom analizom udžbenika bosanskoga, hrvatskoga i srpskoga kao stranog jezika (više o njima u 3.2) objavljenih od 2007. do 2011. godine, odgovorit ću na pitanje je li seksizam prisutniji u tekstovima, jezičnim vježbama ili slikama i prikazat ću koji su tome razlozi. Prije svega zbog sociokulturnih razloga (npr. vjera), moja je hipoteza da će najviše primjera seksizma biti u udžbeniku bosanskoga jezika.

3.2. KORPUS ISTRAŽIVANJA

Korpus istraživanja čine ovi udžbenici bosanskoga, hrvatskoga i srpskoga jezika kao stranog:

Razgovarajte s nama! (Čilaš M. i dr., 2008). = RN

Naučimo srpski 2. (Alanović M. i dr., 2007). = NS

Bosanski jezik kao strani jezik. (Karavdić, Z., 2011). = BS

Udžbenici imaju sličnu strukturu i namijenjeni su osnovnoj razini učenja jezika. Teme su podijeljene u tematske sklopove; počinju upoznavanjem, a završavaju predstavljanjem države jezika kojeg uče. Slijede njihove detaljnije karakteristike.

Razgovarajte s nama! – udžbenik hrvatskoga jezika kao stranog

RN je namijenjen višim početnicima, dakle onima koji su već učili hrvatski jezik, studentima kroatistike, školama u inozemstvu te svim polaznicima tečaja hrvatskoga jezika. To je sveučilišni udžbenik za ovladavanje stupnjevima A2 i B1 jezične kompetencije. Sastoji se od deset lekcija, odnosno tema povezanih sa svakodnevnim životom. U svakoj lekciji možemo naći dijaloge, slike i tekstove. Jezičnih vježaba nema puno jer se one ne nalaze u udžbeniku, nego u vježbenici. Na kraju je udžbenika rječnik s prijevodima na engleski i španjolski jezik. Dio udžbeničkoga kompleta čine vježbenica, gramatički pregled i CD, no u ovome sam istraživanju analizirala samo udžbenik. U tom udžbeniku koji ima 251 stranicu, a od toga 78 stranica rječnika, prevladavaju slike.

Naučimo srpski 2 – udžbenik srpskog jezika kao stranog

NS je namijenjen onima koji su već učili srpski jezik, višim početnicima te onima koji uče jezik u ljetnoj školi. Sastoji se od deset lekcija s popisom skraćenica i simbola te gramatikom na kraju udžbenika. Pisan je dvama pismima, ćirilicom i latinicom. Udžbenik je sastavljen od slika, tablica, tekstova, a najveći dio zauzimaju jezične vježbe. Dio udžbeničkoga kompleta čine vježbenica, udžbenik i dva CD-a, no ja sam analizirala samo vježbenicu jer je u udžbeniku najmanje tekstova, a najviše jezičnih vježaba. Vježbenica ima 142 stranice, od toga je jedna stranica namijenjena popisu skraćenica i simbola, a devet stranica gramatici.

Bosanski jezik kao strani jezik – udžbenik bosanskog jezika kao stranog

BS je namijenjen početnicima i studentima Burch Univerziteta koji dolaze iz različitih zemalja svijeta. Sastavljen je od 15 lekcija u kojima prevladaju teme o svakodnevnim životnim situacijama. Udžbenik ima tri dodatka: pregled gramatike bosanskog jezika na bosanskom i engleskom jeziku, rječnik i popis skraćenica te na kraju recenziju. U udžbeniku prevladaju slike, ali ima i dosta tekstova i jezičnih vježaba. Udžbenik ima 187 stranica, od toga su dvije stranice namijenjene recenziji, dvije skraćenicama, 30 stranica gramatici, a 22 rječniku.

U navedenim udžbenicima analizirala sam seksizam koji se može vidjeti na razini jezika (tekstovi i jezične vježbe) i na razini vizualne percepcije (slikovni materijal). Ukupno sam analizirala 19 slika, šest tekstova i pet jezičnih vježaba. Seksizam u udžbenicima analizirala sam najviše kroz individualne i socijalne te psihosocijalne karakteristike žena i muškaraca.

3.3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Kao što je već rečeno, istraživanje sam podijelila na tri dijela (slikovni materijal, tekstovi i vježbe). Zato i rezultate predstavljam tim redoslijedom.

3.3.1. Slike u udžbenicima

Najprije ću prikazati one slike na kojima je predstavljen seksizam općenito. Naime, one sadrže situacije koje ne prikazuju samo seksizam gdje je žena prikazana kao seksualni objekt, nego prikazuju i stereotipno ponašanje, tj. ulogu žene, posebno kada govorimo o psihosocijalnim osobinama i ulogama žena (3.3.1.1.). Nakon toga predstaviti ću zanimanja koja su u većini primjera predstavljena kao „ženska“ i „muška“ zanimanja (3.3.1.2.).

3.3.1.1. Stereotipna uloga žene

U društvu u kojem je bio ili je još uvijek prisutan patrijarhat, žena je najčešće predstavljena kao majka, odnosno osoba koja je pažljiva, brižna i čija je dužnost briga za ostale članove obitelji. Nije samo patrijarhat kriv što se ženama pripisuju stereotipne uloge, nego također religija koja, ukoliko se slaže sa takvim stavom prema ženama, negativno utječe na položaj žena s obzirom da mnogo ljudi slijepo vjeruje u ono što religija zapovijeda. Unatoč tome što živimo u vremenu koje javno podupire emancipaciju žena i pokušava zaustaviti diskriminaciju, danas se još uvijek ženama i muškarcima pripisuju uloge u društvu, npr. kakve bi trebale biti njihove osobine, njihovo ponašanje i također kakav bi trebao biti njihov vrijednosni sustav. Diskriminacija žena danas se najviše vidi kada govorimo o karijeri, gdje je još uvijek prisutan seksizam. Najčešće se seksistički na ženu gleda kao na spolni objekt ili je se ne smatra jednakopravnom muškarcu, na primjer na radnom mjestu gdje je gledaju samo kao majku, ali ne i kao ambicioznu i uspješnu ženu. Istražujući slikovni materijal na odabranome korpusu, pronašla sam 15 primjera na kojima sam prepoznala stereotipan prikaz žene. U nastavku navodim primjere s komentarima.

Slika 1 (RN, 35)

Slika 1 nalazi se u udžbeniku RN na naslovnoj stranici lekcije *Nije svaki dan nedjelja*. Na toj stranici nalaze se ostale kolokacije koje su povezane s neradnim danom, jedna od njih je i „praznik za oči“, gdje stoji slika žene i pored nje slika mosta i prirode. Slika žene u tom kontekstu upotrebljava se zbog vizualnih osobina žene i time predstavlja ženu kao objekt.

Slika 2 (RN,35)

Slika 2 nalazi se na istoj stranici iste lekcije (*Nije svaki dan nedjelja*) kao i slika 1. Na toj je slici, nazvanoj „radna subota“, prikazan muškarac, ali nema žene. Slika 2 time stereotipno pokazuje da muškarac radi i subotom; on je onaj koji najviše radi i posvećuje se karijeri, a žene ne rade subotom, već ostaju kod kuće.

Slika 3, 4, 5 (RN, 44)

Slike se nalaze uz temu *Što je za vas sreća?*. Slika 3 prikazuje ženu s djetetom u naručju, što upućuje na to da je ženi na prvom mjestu obitelj i tako stereotipno postavlja vrijednosni sustav žene. Slika 4 prikazuje ženu u ulozi partnerice, a slika 5 prikazuje muškarca koji u ruci drži telefon i odgovara da mu je posao jedna od najvažnijih stvari u životu. Seksizam možemo prepoznati već iz samog redoslijeda slika jer je najprije žena u ulozi majke, onda u ulozi partnerice, na trećoj slici je nema (jer za nju karijera nije bitna), a pojavljuje se tek na kraju lekcije i to u ulozi bake i djeteta. Ovdje možemo vidjeti kako su sve spomenute uloge žene

stereotipne jer se prikazuju samo one psihosocijalne osobine koje se pripisuju ženama; u tom slučaju to su: osjećajna, brižna, požrtvovna i nježna.

Slika 6 (RN, 80)

Slika 6 pripada tekstu koji govori o zajedničkom korištenju automobila. Tekst govori o tome kako je zajednička upotreba automobila jeftinija pa se zbog toga isplati. Seksističko na toj slici su žene koje sjede na zadnjim sjedalima u automobilu jer ljudima koji uče hrvatski jezik pa tako i o hrvatskoj kulturi, moglo bi se tom slikom poručiti kako žene trebaju sjediti na zadnjim sjedalima u automobilu, ali ne i na prvima. Ili još gore - da žene ne znaju, odnosno ne smiju voziti automobil.

Slika 7, 8 (RN, 87)

Na slici 7 i 8 prikazane su samo žene koje telefoniraju. Slike stoje uz tekst koji nosi naslov *Na telefonu* i prikazuje dijalog između žena. Na slici 7 i 8 odražava se seksizam tako što se prikazuju samo žene koje razgovaraju na telefon i time potvrđuje stereotip da žene provode više vremena telefonirajući nego muškarci te potvrđuju osobinu žena kao osoba koje više govore.

Slika 9, 10 (BS, 8)

Jezična vježba koja se nalazi pored slika 9 i 10 predstavlja dijalog kojeg treba dopuniti. Na slici 9 stoje dvojica muškaraca koji se rukuju i obučeni su u odijela. Na slici 10 možemo vidjeti dvije žene i muškarca koji ih predstavlja, a to se događa na plaži u restoranu. Ove slike mogu poručiti da su muškarci profesionalniji, a žene opuštenije.

Slika 11, 12 (BS, 86)

Cijela stranica prikazuje slike na kojima ljudi prikazuju različita raspoloženja. Slike su podijeljene u dva bloka. Na slici 11 i 12 seksističko je to što žene prikazuju negativne osobine, kao što su: bijes, ljutnja, umornost, iznenađenost i zabrinutost, a muškarci u većini, osim jednog koji prikazuje neraspoloženost, prikazuju pozitivne osobine, kao što su: raspoloženost, radost, smirenost, sreća i smirenje. Time se stereotipi o osobinama koje pripisujemo ženama i muškarcima potvrđuju i predstavljaju pogrešnu sliku o ženama i muškarcima.

Slika 13 (NS, 14)

U zadatku 19. gdje stoji slika 13, upute učenicima su da pokušaju pretpostaviti što će osobe na fotografiji reći o tome koliko vremena provode sa svojom djecom. Očekivanje da žena treba provoditi puno vremena sa svojom djecom je stereotipno jer takvo mišljenje ženu veže samo uz ulogu majke, ali ne i žene koja ima svoje interese i zanimanje. Zadatak bi bio manje seksistički kada bismo dodali još poneku sliku muškarca.

Slika 14 (NS, 28)

Na slici 14 je žena koja je obučena u kupaći kostim, a pored te slike stoji vježba u kojoj učenik treba napisati što više odgovarajućih naziva za dijelove tijela koje vidi na slici. Nije problem što je na slici žena, nego je problem u tome što bi žena trebala biti obučena u nešto drugo, a ne u kupaći kostim jer se time šalje poruka kakvo bi trebalo biti žensko tijelo te još važnije, ženu prikazuje kao seksualni objekt.

Slika 15 (NS, 45)

Slika 15 stoji pored zadatka u kojem učenik treba zamisliti situaciju i sastaviti dijalog. U ovom konkretnom primjeru riječ je o dogovoru za večernji izlazak. Stereotip se tu uočava u tome što su na slici samo žene koje se zabavljaju i sve telefoniraju, što opet potvrđuje osobinu koja se pripisuje ženi, a to je komunikativnost.

3.3.1.2. „Ženska“ i „muška“ zanimanja

Kada je riječ o zanimanjima odnosno profesijama, žene su najčešće predstavljene samo kao učiteljice, majke, bake, tete u vrtiću i tajnice. Analiza udžbenika iz književnosti pokazala je da se u njima razdvajaju „ženska“ i „muška“ zanimanja. Najčešće se spominju „muška“ zanimanja kao što su: državnik, vladar, političar, umjetnik, vojna zanimanja, svećenik itd., a najčešća „ženska“ zanimanja su: učiteljica, učenica, umjetnica, pralja, itd. (Baranović 2000) Problem je u tome što udžbenici još uvijek predstavljaju ženu samo u „ženskim“ zanimanjima i time prenose učenicima poruku da «stereotipnim prezentiranjem ženskih i muških likova reproduciraju diskriminacijski obrazac društvene podjele rada koji ograničava profesionalni djelokrug žena na tradicionalno „ženska“ zanimanja i prenosi učenicima implicitnu poruku o ograničenim mogućnostima njezinog participiranja u društvenoj strukturi rada.“ (Baranović 2000: 83) U nastavku pogledajmo kako su žene predstavljene kada je riječ o zanimanjima i jesu li u nekim od njih izostavljene.

Slika 16 (RN, 117)

U temi *Čime oni rade* navedena su različita zanimanja i pored njih navedeno je čime oni rade. Problem je u tome što ni na jednoj od tih slika nema žene koja bi predstavljala zanimanje koje predstavljaju muškarci na slici (mehaničar, vrtlar, zubar, liječnik, mađioničar i klaun).

Slika 17 (RN, 118)

U ovoj temi postavlja se pitanje jesu li ljudi na slici 17 zadovoljni svojim poslom, gdje svi odgovaraju potvrdno, osim žene koja radi kao tajnica na telefonskim informacijama. Prikazano je pet zanimanja, od toga tri zanimanja predstavljaju muškarci (zubar, odgajatelj pasa, građevinar), a dva zanimanja predstavljaju žene - učiteljica i tajnica kao demonstracija „ženskih zanimanja“.

Slika 18 (RN, 121)

U lekciji *S kim oni rade?* pored fotografija nalaze se opisi sa kime rade ljudi na fotografijama. Prikazana su zanimanja kao što su: teta u vrtiću i pored nje djeca, novinarka koja u ruci drži mikrofona, veterinarka koja liječi kućne ljubimce, a od muških zanimanja tu su policajac i trener. Zanimanja su opet stereotipno podijeljena jer nisu prikazane trenerica ili policajka, nego policajac i trener, što opet upućuje na osobine koje se pripisuju muškarcima – hrabrost i liderske osobine. A žene su opet prikazane kao osjećajne, pažljive i nježne.

Slika 19 (NS, 87)

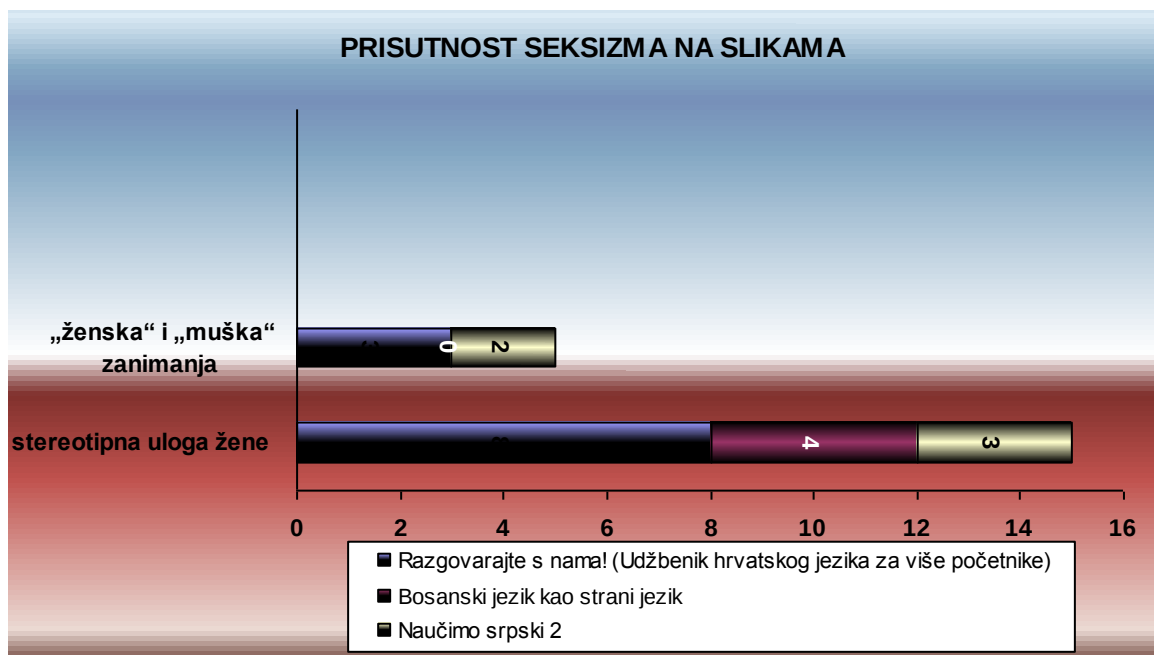
U lekciji *U zdravom telu zdrav duh* učenici trebaju opisati fotografije, ali na fotografijama su samo muškarci prikazani u različitim sportovima i opet ističu osobine hrabrosti i snage. Time što nije prikazana nijedna žena implicira se da žene nisu toliko dobre u tim sportovima.

Slika 20 (NS, 102)

Zadatak 2 u lekciji *AKO...ONDA* zadatak je čitanja i razumijevanja. Tema je *U potrazi za poslom*. Na slici 20 su dvije žene koje međusobno lakiraju nokte i time se prikazuje negativna ženska osobina - briga o izgledu. Slika je također mogla prikazivati neku drugu osobinu, npr. profesionalnost.

Tablica 1: Prisutnost seksizma na slikama

Tablica 1 nam prikazuje da je najviše seksizma na slikama u RN u kojem je bilo pronađeno osam slika koje prikazuju stereotipnu ulogu žene i tri slike koje prikazuju „ženska“ i „muška“ zanimanja. Najmanje seksizma na slikama imao je BS i to četiri slike kod stereotipne uloge žene. NS imao je tri slike koje su prikazivale stereotipnu ulogu žene i dvije slike koje prikazuju „ženska“ i „muška“ zanimanja. Kod zanimanja se seksizam najviše javlja u RN (3) i u NS (2), a kod stereotipne uloge žene najviše u RN (8), slijedi BS (4) i najmanje u NS (3).

3.3.2. Tekstovi u udžbenicima

U nastavku prikazujemo prisutnost seksizma u tekstovima udžbenika.

Tekst 1 (RN, 39)

„Tanja i Martina se dogovaraju što će jesti na izletu.

Tanja: Možemo kupiti rajčice i paprike za salatu, a na roštilju ću ispeći naše domaće tikvice i patlidžane. Povrće na žaru je izvrsno!

Martina: Da, samo muž i ja ne možemo bez mesa. Kad ne jedemo meso, gladni smo i nemamo energije. I naša curica voli jesti meso. Možemo li uz vaše tikvice i patlidžane ispeći i meso? Možda piletinu ili kobasice?

Tanja: Naravno, možemo ispeći i meso. A poslije Marin može ispeći kukuruz. To svi prijatelji vole i sigurno će uživati.

Martina: U redu! Idemo sada u trgovinu po stvari!“

Tekst 1 nalazi se u lekciji *Nije svaki dan nedjelja* i ima naslov *Što ćemo jesti?*.

Žene razgovaraju o tome što će kupiti za roštilj i kako će to pripremiti, a muškarci će samo ispeći kukuruz. Žena se prikazuje kao domaćica i osoba koja se brine za obitelj, a muškarac se postavlja u patrijarhalnu ulogu muškarca koji čeka da mu žena pripremi hranu (koju je on možda platio).

Tekst 2 (RN, 96)

„Klara je u centru. Zvoni joj mobitel.

Klara: Bog, Marine! Opet ti?

Marin: Bog, Klara! Imam prijedlog. Bi li išla sa mnom u kazalište večeras? Slučajno već imam dvije karte...

Klara: Zvao si me prije pola sata da slučajno imaš dvije karte za kino, a prije dva sata slučajno si imao karte za koncert. Rekla sam ti da nemam vremena večeras.

Marin: Ah... Dosadan sam? Što mogu. Volio bih te bolje upoznati. Ti si najsimpatičnija i najzanimljivija djevojka koju sam ikad upoznao. I najljepša!

Klara: Uh... Hm... I ti si meni drag, ali za danas već imam dogovor...

Marin: A sutra?

Klara: Pa, ne znam još... Nazovi me sutra pa ćemo se dogovoriti.

Marin: Izvrsno!!! Čujemo se sutra! Bog!

Klara: Čujemo se, bog!“

Tekst se nalazi u lekciji koja govori o odnosima, izgledu i budućnosti. Predstavlja nam priču u kojoj se žena odlučuje između dvojice muškaraca. Stereotipno je to da je žena prikazana kao glavni lik u priči ljubavne naravi i predstavlja negativnu osobinu koja se pripisuje ženi, a to je neodlučnost.

Tekst 3 (RN, 144)

„Tanja: Bog, braco! Kako si? Kako je Klara? Jeste li izišli? Što to radiš?

Marin: Ajme, koliko pitanja... Dobro sam. Tučem vrhnje za kolač.

Tanja: Pečeš kolač? Pa ti ne jedeš kolače! Imaš goste?

Marin: Aha.

Tanja: Koga?

Marin: Ne moraš sve znati!

Tanja: Sigurno dolazi Klara! Što je novo? Jeste li izišli?

Marin: Jesmo. Bili smo na piću. Lijepo smo se proveli.

Tanja: I?

Marin: Zanimljiva je. Sviđa mi se.

Tanja: Znači, zaljubljen si! Oooooo... Vidi ti njega, kako je ozbiljan! O čemu razmišljaš? Kad je vjenčanje? Gdje ćete živjeti? Kako će se zvati djeca? Da vidimo... Čitala sam na internetu da su sada najpopularnija imena Filip i Ema...

Marin: Tanja, prestani, molim te! Naravno da nismo razgovarali o vjenčanju i djetetu. Jedanput smo izišli! Ali što se mene tiče, ja sam siguran-to je žena mojeg života. Samo još trebam u to uvjeriti nju.“

Tekst 3 stavljen je u lekciju *Ime je znak*. Dijalog nam prikazuje kako žena ispituje muškarca i kako je zanima svaki detalj, što upućuje na to da su sve žene radoznale, a radoznalost se smatra negativnom osobinom žena i to se također vidi u tom dijalogu jer Marinu smeta što je Tanja tako radoznala.

Tekst 4 (BS, 14)

„Selma: Zdravo, Enida. Čekaš li me dugo?

Enida: Ah, ti si poznata po kašnjenju! Ali svakako sam i ja kasnila, telefonirala sam.

Selma: A ja sam svratila do biblioteke. Izvini...

Enida: U redu je. Sjedi. Doći će i Nermana i Edin kasnije.

Selma: Stvarno? Nisam ih vidjela sto godina!

Enida: Ja sam ih vidjela prije dva dana, tad smo se i dogovorili da se vidimo. Smeta li ti?

Selma: Ma ne.

Konobar: Izvolite.

Enida: Ja ću kahvu s mlijekom.

Selma: Meni kapučino i sok.

Enida: Pa šta ima?

Selma: Ma ništa posebno, učim, spremam ispite i tako...A ti, jesi li položila sve ispite iz prethodnog semestra?

Enida: Ma nisam. Bila sam izgubila indeks, pa sam se bila pravo zabrinula.

Selma: Jesi li ga našla?

Enida: Jesam, konačno, bio je među knjigama...

Selma: Jesu li ti pravili probleme na Studentskoj službi?

Enida: Nisu, nije mi trebao indeks, pa nisu ni znali...

Selma: Ah, evo i Nermane i Edina, vidim ih.

Enida: Oni su uvijek raspoloženi.

Nermana: Zdravo, kako ste?

Enida: Dobro smo, kako ste vi?

Edin: Mi smo super!

Selma: Hajde, sjedite. Šta ima, gdje ste to vi bili?

Nermana: Nismo nigdje posebno, šetali smo od fakulteta do ovdje i pričali.

Enida: Blago vama pa imate jedno drugo!“

Tekst 4 je stavljen u lekciju koja ima naslov *Na kahvi s prijateljima*. U dijalogu dvije prijateljice sjede na kavi i razgovaraju o svakodnevnim situacijama. Tu se prikazuje jedna od uloga žene - žena kao prijateljica.

Tekst 5 (BS, 50)

„(Žena ulazi u prodavnicu odjeće i tamo zatekne čovjeka kako se svađa s prodavačicom:)

Čovjek: Vi niste normalni! Ja nemam vremena za vas!

Prodavačica: Ali ja samo radim svoj posao...

(I čovjek izađe, zalupivši vratima. Žena upita uzbuđenu prodavačicu:)

Žena: Zašto se ovaj čovjek ljuti?

Prodavačica: Ne znam, valjda je nervozan. Izvolite?

Žena: Treba mi suknja. Samo, molim vas, požurite, muž me čeka u autu.

Prodavačica: Imamo raznih modela. Kakvu želite: dugu, srednju ili kratku?

Žena: Srednju. Do ispod koljena.

Prodavačica: Želite li neku posebnu boju? Imamo crne, smeđe, plave...

Žena: Imate li zelenu?

Prodavačica: Svakako. Imamo svijetlozelenu, tamnozelenu, tirkiznu...

Žena: Dajte mi svijetlozelenu.

Prodavačica: Naravno. Želite sa šarom ili bez?

Žena: Bez šare, molim vas samo brzo.

Prodavačica: Nema problema. Od kojeg materijala želite? Imamo svilene, pamučne, vunene...

Žena: Dajte mi vunenu, zaboga, zima je.

Prodavačica: Odmah. Želite li od angore, čiste vune, s likrom...

Žena: Od čiste vune.

Prodavačica: A hoćete li usku, široku, s volanima...?

(Tada u prodavnicu uđe čovjek, noseći punu papirnu maramicu:)

Čovjek: Evo za ovo mi treba maramica!“

Tekst 5 nalazi se u lekciji koja je naslovljena *U butiku*. Tu su dvije stvari koje su stereotipne i seksističke: žena u ulozi prodavačice, a prodavačica se smatra „ženskim“ zanimanjem. Vidljiva je i jezična razlika žena - čovjek, gdje čovjek opisuje muškarca, a žena je samo žena.

Tekst 6 (BS, 116)

„Moja porodica veoma je brojna. Pokušat ću vas upoznati s njima, ali ne zamjerite mi ako nekog zaboravim. Dakle, kao prvo, tu je moja mama Amina – uvijek na usluzi svima. Moj otac Sulejman, zvani Suljo, puno radi, ali zato kad dođe kući, ne mrda iz fotelje. Moj stariji brat, Esmer koji, otkako se oženio, samo kuka da hoće da se odvoji, njegova žena, a moja snaha, Lejla, koja vodi glavnu riječ, i njihova kćerka Alma, moja bratična, ljubimica cijele porodice. Imaju i sina Emira, ali on je toliko nestašan da svi jedva čekamo da ode u školu. Tu je i moja mlađa sestra Velida, ona ima 7 godina, ali već vidimo budućeg veterinara u njoj. Luda je za životinjama!

U kući do naše živi moj amidža Izet, strina Ifeta i rođaci Selmai Muamer, kao i tetka Selima, od koje nemam tetka jer ona nije udata. Pošto smo blizu stana idemo jedni drugima na sijelo.

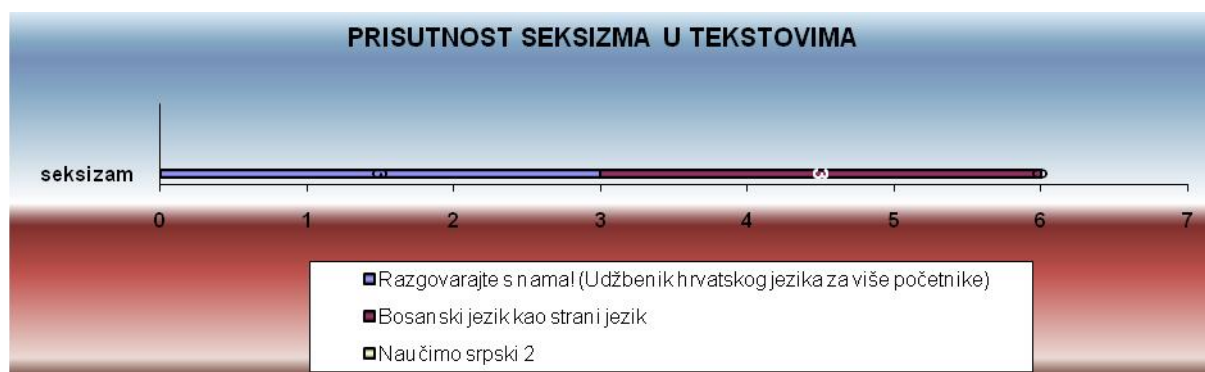
Nana Asija i dedo Safet žive u drugoj kući do nas i njima mi, unuci, idemo u glavnom kad nam treba para.

S mamine strane imam dvojicu daidža, Elvedina i Izudina, a s njima u paketu idu i daidžinice Ilma i Uma, te rođaci Aldin i Rusmir, obojica sinovi daidže Izudina, jer daidža Elvin (još) nema djece. On se tek oženio pa nam sad rjeđe dolazi.

Imam s mamine strane i dvije tetke, Azru i Adhu, i samo jednog tetka, muža od tetke Azre, Hansa, te njihovu kćerku, a moju rodicu Sabinu. Tetka Azra je, očito, udata u Njemačku, pa se ne viđamo često, jednom godišnje, ali čujemo se telefonom. Zato tetka Adha visi kod nas! Ona još studira, pa često prenoći kod nas kad ima kasno navečer i rano ujutro predavanja. Zapravo je i ne posmatram kao tetku, pošto je samo malo starija od mene, već više kao drugaricu. Osim njih, imam još puno rođaka i rodica u cijeloj BiH, ali pošto ih ne znam baš sve, radije se neću brukati da pokušavam nabrojiti, nego ću se zaustaviti ovdje.“

U tekstu 6 Kanita nam pokušava predstaviti svoju obitelj. Mamu prikazuje kao kućanicu koja je svima uvijek na usluzi, a otac je onaj koji radi i kad dođe kući odmara se. Prikazuje vrijednosni sistem muškaraca i žena koji bi trebao biti drugačiji.

Tablica 2: Prisutnost seksizma u tekstovima

Tablica 2 prikazuje nam da je seksizam u tekstovima prisutan jednako u RN (3) i u BS (3), a da ga nema u NS. Rezultati su takvi jer NS, budući da je vježbenica, nema puno samostalnih tekstova. Najviše stereotipa i seksizama u tekstovima vezano je uz ulogu žene u obitelji, „ženska zanimanja“ i uz negativne osobine koje se pripisuju ženama.

3.3.3. Jezične vježbe

U njima se seksizam najviše može pronaći u nazivima zanimanja za osobu suprotnog spola, tako da ću govoriti o nedostatku nazivlja za žene i o stereotipnoj ulozi žene.

3.3.3.1. Nazivlje za žene

Kod zanimanja, pogotovo u srpskom jeziku, možemo vidjeti da nemamo uvijek nazivlje i za žene i za muškarce. Svenka Savić predlaže: »Koristiti se (u pisanoj i usmenoj formi) nazivima za zanimanja i titule žena dosledno u ženskom rodu, svuda gde je to moguće.«⁴ Ona upozorava da mediji iskorištavaju formu ženskog roda za zanimanja kako bi umanjili doprinos ili značaj žene.⁵ O nedostatku nazivlja za žene govore ovi primjeri u udžbenicima.

Vježbe 1 (NS, 19)

Proverite da li znate značenja sledećih reči.

pekar – frizer – balerina – bokser- radnik – poštari – lekar – inženjer

medicinska sestra – psiholog – učitelj – nastavnik – vođa – rudar – službenik – pilot

stolar – vodoinstalater – stjuardesa – carinik – policajac – slikar – pisac – sudija

advokat – prevodilac- novinar – ekonomista – zemljoradnik – krojač – lovac – obučar

zubar – kompozitor – zidar – dirigent – političar – spremačica – portir

automehaničar – vođa – psihijatar – kuvar – inspektor – izbacivač – arhitekta – zlatar

taksista – direktor

Seksizam se vidi u tome što je između 49 zanimanja samo četvero ženskih zanimanja, odnosno u samo četiri primjera je zanimanje imenovano posebno i za žene.

---

⁴ Savić, Svenka: *Rodna perspektiva jezika: predlog za standardizaciju*

<http://ebookbrowse.com/rodna-perspektiva-jezika-predlog-za-standardizaciju-doc-d33741330> pristupljeno 5.5.2013.

⁵ Savić, Svenka: *Rodna perspektiva jezika: predlog za standardizaciju*

<http://ebookbrowse.com/rodna-perspektiva-jezika-predlog-za-standardizaciju-doc-d33741330> pristupljeno 5.5.2013.

Vježbe 2 (NS, 19)

Na prazna polja upišite naziv za osobu suprotnog pola koja obavlja navedenu aktivnost.

frizer _____

spisateljica _____

medicinska sestra _____

krojač _____

baletan _____

kuvar _____

službenik _____

Ali:

Ona je trener.

Ona je inženjer.

Ona je advokat.

Ona je psihijatar.

Ona je vozač.

Ona je arhitekta.

Ona je prevodilac.

Ona je sudija.

Seksizam je u srpskom jeziku vidljiv u tome što nisu sva zanimanja imenovana i za muškarce i za žene, nego žene dobivaju nazivlje u muškom spolu, odnosno nazive po muškarcima, kao što je prikazano u ovoj vježbi.

Vježbe 3 (NS, 29)

Утврдите значења и упишите антониме следећих придева:

Поуздан _____

вредан _____

уредан _____

Тужан _____

заинтересован _____

прилагодљив _____

Задовољан _____

цебичан _____

одличан _____

U ovoj vježbi pridjevi su samo za muške osobe, pridjeva za ženske osobe nema što upućuje na nejednaku zastupljenost spolova u ovoj vježbi.

3.3.3.2. Stereotipna uloga žene

Stereotipi o tome kakve bi trebale biti uloge obaju spolova počinju već samim rođenjem. Rodni stereotipi su oni koji „rađaju“ seksizam jer dječake još od djetinjstva uče da trebaju sakriti svoje emocije, a djevojčice su one koje ih smiju pokazati. Također se djevojkama putem bajki i priča nameće kako moraju čekati na svog princa da bi se kasnije mogle o njemu brinuti. U vježbama se stereotipne uloge žena prikazuju na drugačiji način, nego kod slika jer su to vježbe koje postavljaju pitanja o kojima se raspravlja i danas.

Vježbe 4 (NS, 38)

a) Које Вам је занимање од ових најпривлачније?

б) Да ли бисте волели да сте славна медијска личност?

в) Да ли је физички изглед важан за нека занимања?

д) Да ли жене и мушкарци могу радити исте послове?

Seksistička su pitanja pod *b* i *g*. Kod trećeg pitanja (Je li fizički izgled važan za neka zanimanja?) spominje se fizički izgled osobe, čime se poručuje kako je fizički izgled važan i kod zanimanja. Dakle, ako ne izgledamo dobro, ne možemo raditi posao za kojeg inače jesmo kvalificirani. Zadnje pitanje (Mogu li žene i muškarci raditi iste poslove?) jest seksističko jer se tu upućuje ne samo na kompetenciju žena, nego i njihovu profesionalnost. I zbog takvih pitanja u stvarnom životu dolazi do toga da su žene za iste poslove plaćene manje nego muškarci te da služe samo kao „ženska kvota“.

Vježbe 5 (RN, 95)

Zaokružite T ako je tvrdnja točna, a N ako je netočna:

Mnogi misle da muško – žensko prijateljstvo ne može postojati. T - N

Sociolozi i psiholozi kažu da u današnje vrijeme muškarci i žene mogu biti prijatelji. T - N

U današnje vrijeme muškarci i žene imaju manje prilika da se bolje upoznaju. T – N

Razgovor:

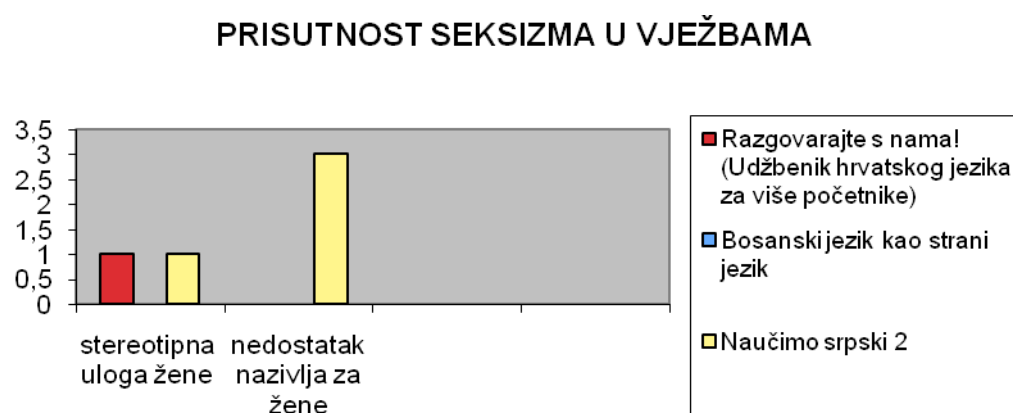
Vjerujete li u muško – ženska prijateljstva? Argumentirajte zašto su moguća ili zašto nisu moguća.

O kojim temama radije razgovarate s prijateljem suprotnog spola, a o kojima s prijateljem istog spola?

Koja su prijateljstva kompliciranija – s istim ili s različitim spolom? Zašto?

Ovdje su u pitanju muško – ženska prijateljstva. Ovakva pitanja upućuju na to da takva prijateljstva ne postoje, što nije istina. Žena je ovdje opet postavljena u ulogu prijateljice i, mogli bismo reći, spolnog objekta, jer tvrdnja da muškarci i žene ne mogu biti prijatelji upućuje na to da mogu biti samo partneri, odnosno da mogu biti samo u partnerskom odnosu, što nije istina.

Tablica 3: Prisutnost seksizma u vježbama

Tablica 3 prikazuje kako je seksizam u vježbama najviše prisutan u NS i to u četirima primjerima, od toga su tri u kategoriji za nedostatak nazivlja za žene, a jedan u kategoriji stereotipne uloge žene. Najmanje seksizma u vježbama je u BS u kojem nema nijednog, a RS ima samo jedan primjer seksizma u vježbama, kod stereotipne uloge žene.

4. ZAKLJUČAK

U diplomskome radu željela sam pokazati kako je seksizam prisutan u udžbenicima za učenje stranog jezika. U teorijskom dijelu predstavila sam seksizam općenito, seksizam u jeziku te seksizam u udžbenicima. Za proučavanje tih udžbenika odlučila sam se zbog vlastitog zanimanja i jer u tim udžbenicima seksizam nije bio dovoljno proučen. Cilj mi je bio da pokušam prikazati kako se seksizam u udžbenicima može vidjeti i pronaći u slikama, tekstovima i vježbama.

U analiziranim udžbenicima žena je prikazana kao majka, baka, partnerica i prijateljica, odnosno prikazana je uloga žene kao bića koji vodi brigu za ostale. Mogli smo vidjeti i primjere gdje je žena prikazana kao seksualni objekt. Vrlo česta je bila i pojava stereotipa o psihosocijalnim osobinama žena, najčešće smo mogli vidjeti kako se ženama pridaju osobine poput nježnosti, nesamostalnosti, brižnosti, neodlučnosti, nesigurnosti, ovisnosti o drugima i emocionalnosti. A za muškarce najčešće spomenute osobine su: inicijativnost, aktivnost, usmjerenost na profesionalnu karijeru (slika 2,5,15,17), hrabrost, snaga i samostalnost (slika 17).

Istraživanje je pokazalo kako je najviše seksizma prisutno na slikama (19) gdje se seksizam primjećuje kada govorimo o stereotipnim ulogama žene; na slikama je žena najčešće prikazana kao seksualni objekt, kao odgajateljica te prijateljica. Nakon slika slijede tekstovi (6) gdje se ženu najčešće spominje kao domaćicu ili prijateljicu, a kada su prikazana zanimanja, žena je u ulozi prodavačice što se smatra „ženskim zanimanjem“. Također se u tekstovima pojavljuju osobine koje imaju stereotipan prizvuk jer se smatraju ženskim osobinama, npr. neodlučnost i radoznalost.

Najmanje primjera seksizma pronašla sam u vježbama (5) kod nazivlja za zanimanja žena, koja su bila izostavljena, odnosno nije ih ni bilo. Također se u jednom primjeru (Primjer 8) moglo vidjeti da se žene zbog nedostatka ženskog nazivlja nazivaju po muškarcima, dakle u muškom spolu. U vježbama su problematična i pitanja koja seksizam još više podupiru. Najviše seksizma na slikama imao je RN jer taj udžbenik sadrži najviše slika od istraživane literature, a najmanje ga je bilo u BS. U tekstovima sam pronašla jednaku prisutnost seksizma u BS i RN, a u NS ga nije bilo. Seksizam u vježbama je najprisutniji u NS jer je to vježbenica, što znači da se sastojala od mnogo jezični vježaba; u RN pronašla sam samo jedan primjer seksizma u vježbama, a u BS nije bilo nijednog. Možemo zaključiti kako je najviše seksizma bilo u udžbeniku RN gdje sam mogla pronaći seksizam u svim kategorijama (slike, tekstovi i vježbe), zatim u NS gdje je bilo najviše seksizma u jezičnim vježbama te slikama, a nije bilo

seksizma u tekstovima. Najmanje seksizma pronašla sam u BS koji je imao samo dva primjera seksizma na slikama, tri primjera seksizma u tekstovima i nijedan primjer u jezičnim vježbama.

Očekivala sam da će u BS biti najviše seksizma, pogotovo zbog sociokulturnih razloga u BiH, gdje žena u svim sferama društva još uvijek nije jednakopravna. Takvo stanje ženskih ljudskih prava uzrokovano je patrijarhalnim naslijeđem, komunističkom prošlošću i tranzicijskim periodom koji ženu stavljaju u drugi plan.⁶ Zaključujem da su rezultati takvi jer kada govorimo o udžbenicima, dosta ovisi o autoru odnosno autorici (njihovom mišljenju), stanju u društvu kao i godini izdanja udžbenika koja prikazuje kada je udžbenik izašao i kakvo je tada bilo društveno mišljenje. Autorica Zenaida Karavdić udžbenik BS napravila je odlično jer je u tom udžbeniku u skoro svakoj vježbi ili tekstu podjednako uključena i žena i muškarac. Također je vrlo pozitivno i to da su u lekciji 12 teme o predsjedniku države i također o ženama političarkama, tako da već u sadržaju na početku udžbenika možemo saznati da se u toj lekciji govori i o feminizmu. Također, ako pogledamo godinu izdanja, možemo vidjeti da RN udžbenik ima najstarije izdanje pa je možda zbog toga prisutnost seksizma veća. Prisutnost seksizma u udžbenicima se dakle, još uvijek može pronaći. Nadam se da je moje skromno istraživanje uspjelo barem u nekoj mjeri pomoći u istraživanju seksizma u udžbenicima za strane jezike ili pak, upozoriti da je i tu prisutan. Smatram da bi trebalo bolje istražiti udžbenike za učenje stranog jezika jer je to prvenstveno literatura iz koje stranci uče jezik neke države, međutim nedostatak literature na tome području također bi mogao biti temom nekog daljnjeg istraživanja.

Učeći novi jezik, željeli bismo stvoriti „lijepu sliku“ govornika tog jezika pa tako i države čiji jezik učimo, međutim sve dok ljudi ne promijene mišljenje, odnosno dok ne počnu okruženje i svijet oko sebe gledati kroz veću i širu sferu, neće doći do nikakve promjene, bila ona u stvarnom životu ili u jeziku:

„Men and women use language to achieve certain purposes, and so long as sexual difference is equated with differences in access to power and influence in society, we may expect such differences to result in linguistic differences.“

„Muškarci i žene koriste jezik kako bi postigli određenu namjeru i toliko dugo dok će razlike među spolovima biti izjednačene s razlikama u dostupnosti moći i utjecaja u društvu, možemo očekivati da će se te razlike izražavati i u jeziku.“ (Wardhaugh, 1992:321)

---

⁶ <http://ipf.rs/wp-content/uploads/2012/08/POLO%C5%BDAJ-%C5%BDENA-U-BOSNI-I-HERCEGOVINI-Institut-za-pravo-i-finansije-www.ipf.pdf> pristupljeno 12.6.2013.

Radi poštovanja prema sebi i drugima, trebali bismo se prema svim ljudima ponašati jednako i što je najvažnije - tolerantno. Ne bi li svatko od nas želio da nas se prosuđuje prema našim mogućnostima i to tek kad nas se upozna kao osobe, nego li biti prosuđivan prema izgledu i spolu?

5. POVZETEK

V diplomskom delu je raziskana prisotnost seksizma v učbenikih bosanskega, hrvatskega in srpskega jezika kot tujega, saj na tem področju še ni bilo veliko raziskav. Naloga je zasnovana tako, da je v prvem delu, se pravi teoretičnem delu, predstavljen pojem seksizma, kako se le-ta pojavlja v jeziku in seveda na kakšen način se kaže njegova prisotnost v učbenikih. Seksizem je v učbenikih še vedno prisoten, njegovo prisotnost pa lahko vidimo na več načinov. Raziskovalni del je posvečen seksizmu na slikah, v tekstih in nalogah.

Moja raziskava je pokazala, da je največ seksizma na slikah – največkrat takrat, kadar govorimo o stereotipnih vlogah ženske. Za slikami sledijo teksti, ki žensko največkrat omenjajo kot gospodinjico ali prijateljico. V tekstih se kažejo tudi psihosocialne lastnosti, ki jih stereotipno pripisujejo ženski, kot npr. neodločnost in radovednost. Številčno najmanjša prisotnost seksizma je najdena v nalogah, kjer je prihajalo do seksizma v primerih, ko ni bilo primernih nazivov za ženske poklice oz. jih sploh ni bilo in so le-ti podani v moškem spolu. Raziskava je pokazala, da so za pojav seksizma v učbenikih največkrat krivi stereotipi o psihosocialnih lastnostih žensk in moških, obravnavanje ženske kot seksualni objekt in stereotipna predstava o »ženskih« in »moških« poklicih.

Rezultati so pokazali, da je bilo največ seksizma v učbeniku za hrvatski jezik kot tuji jezik (*Razgovarajte s nama!*), najmanj pa v učbeniku za učenje bosanskega jezika (*Bosanski jezik kao strani jezik*). Rezultati so bili presenetljivi, saj je bila moja hipoteza ta, da bo največ seksizma v učbeniku za učenje bosanskega jezika, predvsem zaradi sociološko-kulturnih razlogov. Zaključujem, da so rezultati takšni, ker je pri učbenikih veliko odvisno od stališča avtorjev, avtorica Zenaida Karavdić pa v učbeniku kaže enakopraven odnos med ženskami in moškimi. Prav tako je v učbeniku za bosanski jezik prisotna lekcija o feminizmu. Prisotnost seksizma se torej v učbenikih še vedno lahko najde. Mislim, da bi bilo treba učbenike za učenje tujega jezika še dobro preučiti, saj so tudi ti pomembni, kajti kadar se učimo jezika države, se učimo tudi njene kulture.

6. LITERATURA

Baranović, Branislava. (2000) »Slika« žene u udžbenicima književnosti. Zagreb:Institut za društvena istraživanja u Zagrebu (IDIZ).

Bratanić, Maja. (2005) *Mjesto žene u rječniku*. Jezik u društvenoj interakciji. Zbornik radova sa savjetovanja održanoga 16. i 17. svibnja u Opatiji. Stolac, Diana, Nada Ivanetić, Boris Pritchard, ur., Zagreb – Rijeka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 37-46.

Coulmas, Florian. (2005) *Sociolinguistics: The Study of Speakers Choices*. CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS.

Drglin Zalka. (1993) *Beseda o ženski in šoli, Od ženskih študij k feministični teoriji*. Bahovec, Eva D. (ur.) : Ljubljana: Študentska organizacija Univerze v Ljubljani, Enota za časopisno-založniško dejavnost, 139-157.

Galić, Branka. (2004) *Seksistički diskurs rodnog identiteta*. Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline, Zagreb, Vol. 13 No 3-4 (305-324).

<http://hrcak.srce.hr/47822> pristupljeno 28.4.2013.

Lovrić- Jović, Ivana. *Seksizam u jeziku: zamke i varke*

http://postjugo.filg.uj.edu.pl/baza/texts_display.php?id=326 pristupljeno 4.5.2013.

Savić, Svenka: *Rodna perspektiva jezika: predlog za standardizaciju*

<http://ebookbrowse.com/rodna-perspektiva-jezika-predlog-za-standardizaciju-doc-d33741330> pristupljeno 5.5.2013.

Silić, Josip. (2006) *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, Zagreb: Disput.

Wardhaugh, Ronald. (1992) *An Intruduction to Sociolinguistics Second Edition*. BLACKWELL Oxford UK & Cambridge USA.

http://ipf.rs/wp-content/uploads/2012/08/POLO%C5%BDAJ-%C5%BDENA-U-BOSNI-I-HERCEGOVINI-Institut-za-pravo-i-finansije-www.ipf_.pdf pristupljeno 12.6.2013.

- UDŽBENICI:

Alanović M., Bjelaković I., Bugarski N., Dražić J., Kurešević M., Vojnović J. *Naučimo srpski* 2., Novi Sad: Filozofski fakultet: Dnevnik, 2007.

Čilaš Mikulić M., Gulešić Machata M., Sanda Lucija Udier. *Razgovarajte s nama!*, Zagreb:FF Press, 2008.

Karavdić, Z. *Bosanski jezik kao strani jezik.*, Sarajevo:International Burch University Sarajevo, 2011.

7. POPIS TABLICA

Tablica 1: Prisutnost seksizma na slikama.....	16
Tablica 2: Prisutnost seksizma u tekstovima.....	20
Tablica 3: Prisutnost seksizma u vježbama.....	24

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, april 2013

Martina Pinterič

Izjava kandidata

Spodaj podpisana Martina Pinterič izjavljam, da je besedilo diplomskega dela v tiskani in elektronski obliki istovetno, in dovoljujem objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

Podpis kandidata:

